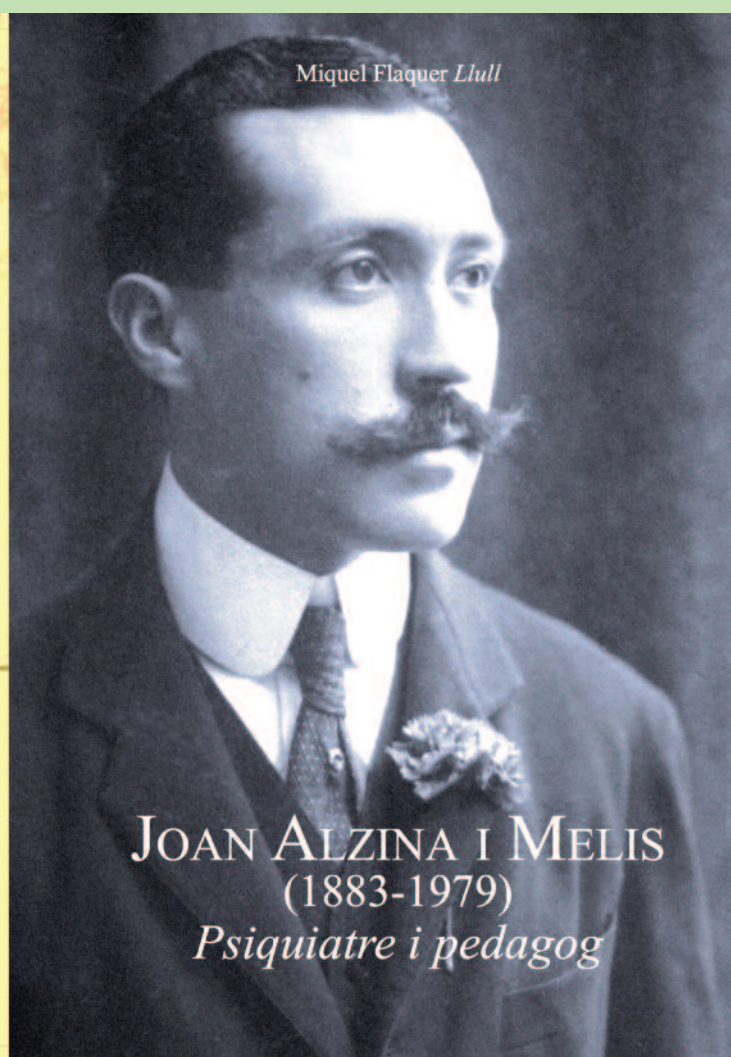
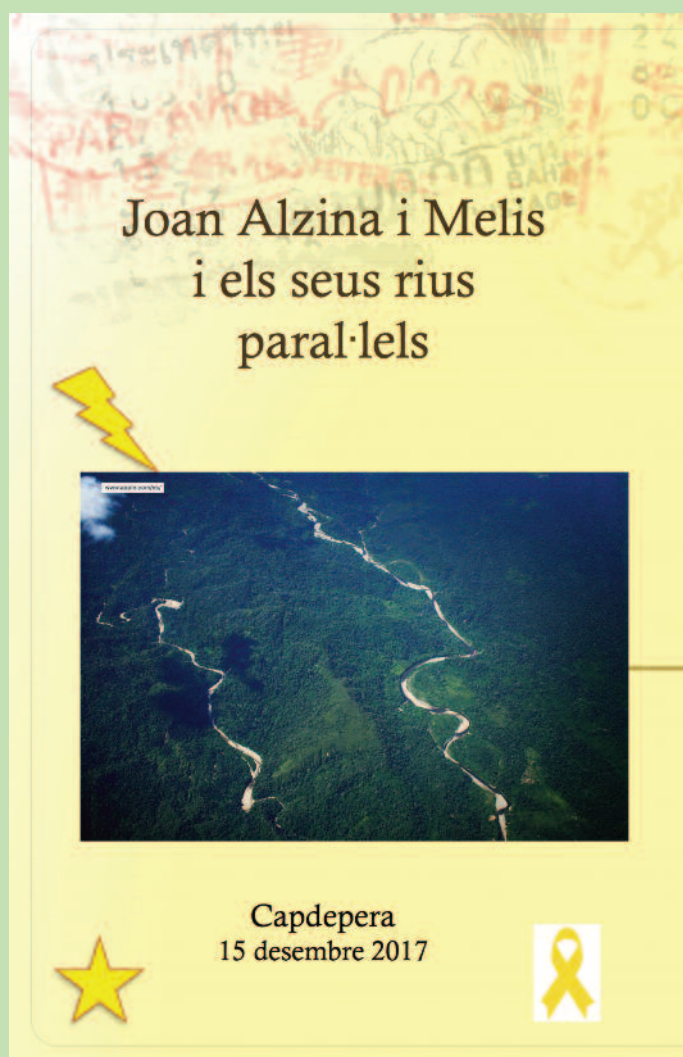

Joan Alzina i Melis i els seus rius paral·lels

[parlament accidentat]

Miquel Llull

LA BIBLIOTECA DEL GOLEA
Capdepera
2017

Text llegit el 15 de desembre de 2017 al Teatre de Capdepera, durant l'acte de presentació del llibre *Joan Alzina i Melis: psiquiatre i pedagog (1883-1979)*.

La seva lectura va ser extremadament accidentada, per culpa d'uns «esperits» que manipulaven els fils connectors de totes les màquines.

A mesura que s'acostava el moment en què hauria de presentar aquest llibre sobre Joan Alzina i Melis, em venia la sensació que seria una de les tasques més difícils que he tengut aquests darrers anys. Bé, la sensació s'ha convertit en un fet real. És difícil per mi ser aquí avui per mirar de fer-vos entenedor de què va aquest llibre. Dit així: Ras i curt.

Malgrat tot, tractaré de parlar del llibre i del personatge i miraré de fer-ho amb honestedat i respecte i, finalment, faré unes consideracions més personals sobre com ha anat la recopilació d'informació i la redacció d'aquest volum, i algunes de les implicacions emocionals que ha comportat per mi.

* * *

En relació amb tot això de la dificultat de la qual parlava, vull fer-ne dues puntualitzacions:

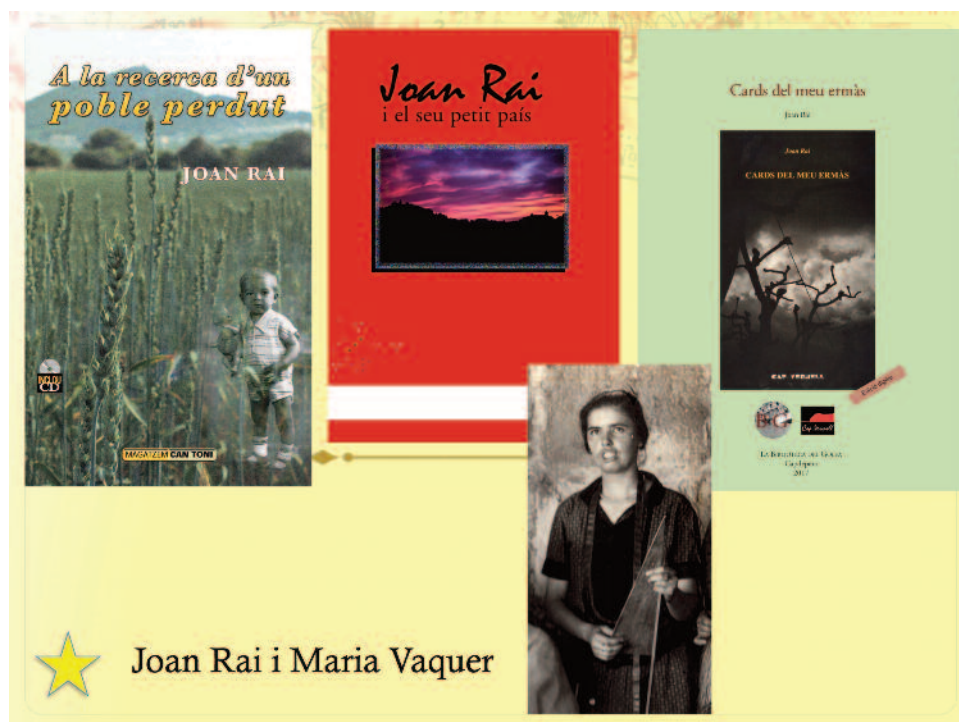
La primera, és que han passat molts d'anys des de que vaig començar aquesta feina i també que ja fa dos anys bons que la vaig donar per acabada. I, per tant, en aquests dos anys i busques han passat moltes coses, han sortit molts llibres i també m'han passat moltes coses pel cap, a més de tenir molts maldecaps, sí, d'aquests que no són crostres!, amb la qual cosa pens que podem dir que potser avui no faria aquest llibre de la mateixa manera. O potser que li donaria un enfocament diferent.

Sempre he estat del parer que aquest tipus de tasques en realitat no acaben mai i aquesta d'avui n'és un bon exemple.

La segona, és que el *nostru* personatge, Joan Alzina i Melis, és un dels grans i que, a més, va tenir una vida tan llarga, tan complexa i tan intensa, que es fa impossible explicar-la amb dues frases i un poc de bona voluntat. De fet, he necessitat un munt de pàgines només per intentar descriure totes les aventures intel·lectuals, i de les altres, en les quals Joan Alzina es va veure immers.

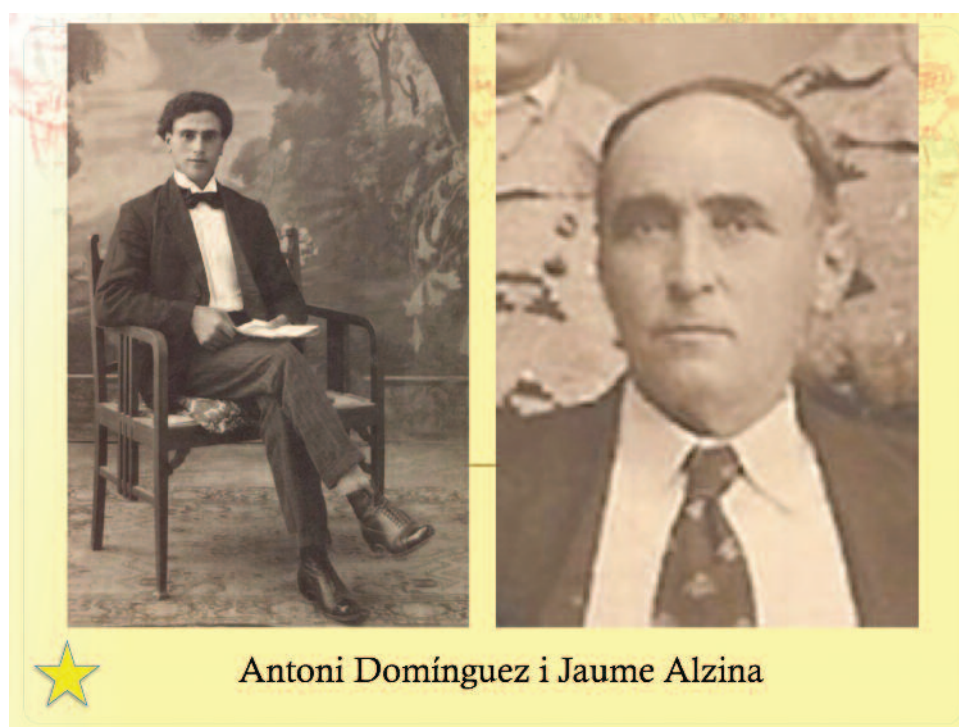
* * *

Bé, tot això va començar, com ja he dit tantes altres vegades, i també ho explico a la introducció del llibre, amb Joan Rai i Maria Vaquer, la seva

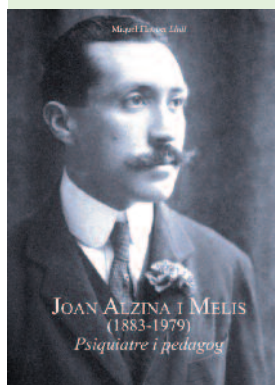

mare. Estirant d'aquest fil sortiren a la llum alguns personatges gabellins que estaven oblidats, o si més no enterrats a les hemeroteques i als arxius, entre els quals hi vaig trobar Joan Alzina, com també ho vaig fer amb l'escriptor Antoni Domínguez Moll o el dirigent socialista Jaume Alzina Sancho, que esper que qualche dia també surtin d'aquesta foscor per a trobar-se un altre cop entre persones de carn i ossus.

* * *

Després vos parlaré una miqueta del contingut del llibre, però deixau-me primer fer un agraïment a totes les persones que m'han ajudat a dur endavant aquesta tasca. Al llibre en surt un llistat exhaustiu i totes i cadascuna d'elles tenen una importància capital en la confecció d'aquest treball, però avui voldria personalitzar en algunes poques persones concretes.

Una d'elles, és un *homu* que sempre ha estat al meu costat i m'ha aportat documentació i consells i, a més, m'ha ajudat a superar alguns moments de desànim. També va ser el primer que va parlar d'Alzina d'una manera seriosa a la seva tesi doctoral. Aquest *homu* és Joan March, el director de la col·lecció «La Ciència a les Illes Balears» que acull aquest llibre, al qual li don una forta abraçada. Gràcies per tot, Joan.

També vull mencionar en aquest agraïment a Bel Moll, gabellina i professora meua a la Facultat, que va ser la primera que em va animar a fer aquest llibre. En una d'aquestes converses preliminars em va dir que a ella no li agradava historiar fets que havia viscut o que els havia tingut molt a prop. Jo he de confessar que en aquell moment no ho vaig acabar d'entendre, però ara sí que ho entenc. I ho entenc perquè m'hi he topat de *nassos*. Parlar com historiador de persones que has conegut i de fets que t'han afectat i potser encara t'afecten, se'm fa de cada vegada més difícil. Ho vaig experimentar amb el llibre sobre el socialisme gabellí i ho he experimentat ara amb aquest altre sobre aquest home not gabellí que és Alzina.

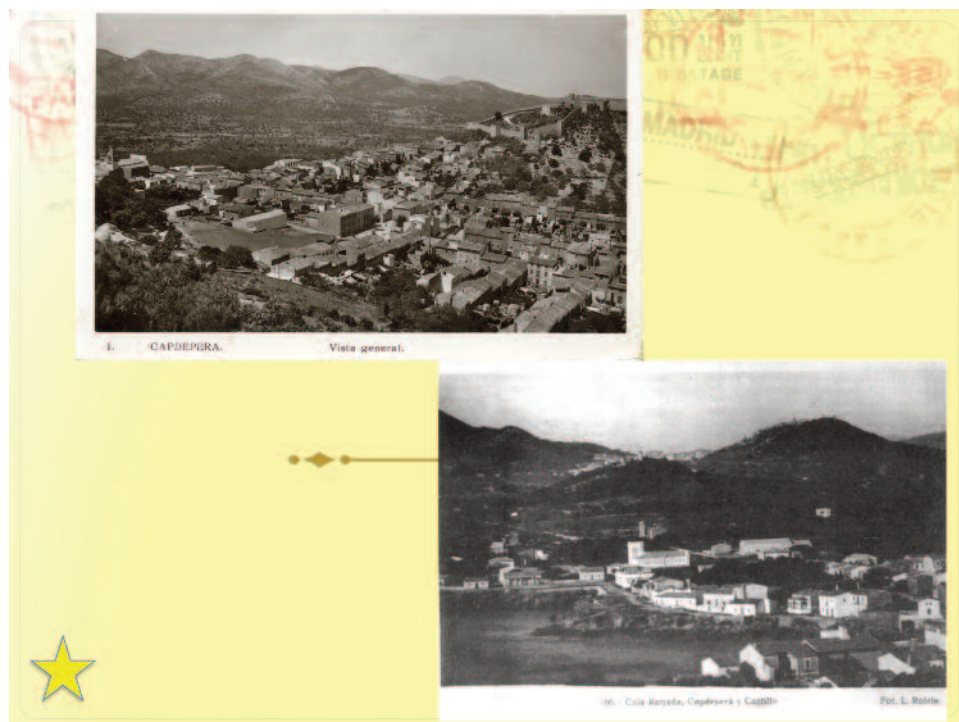
I és clar, també he d'agrair a la família de Joan Alzina, especialment els seus néts Valentín, José Pablo i Teodomiro, que m'hagin fet accessible molta de la documentació que ha ajudat a completar degudament aquest volum.

Per altra banda, aquest treball està dedicat als meus pares, Climent i Margalida. No cal que m'estengui amb el per què.

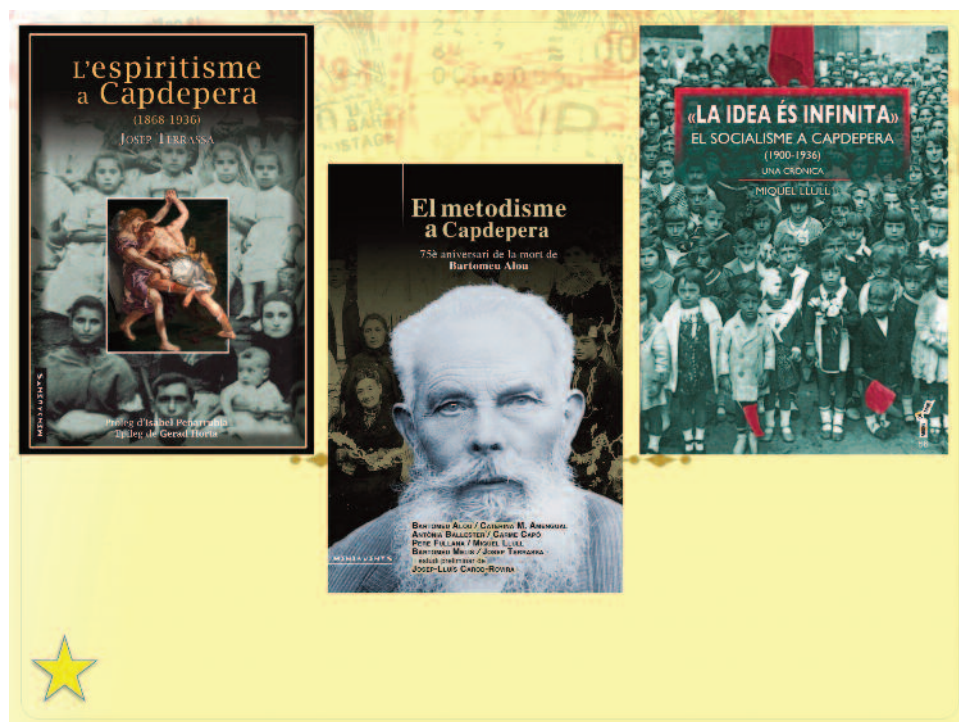
* * *

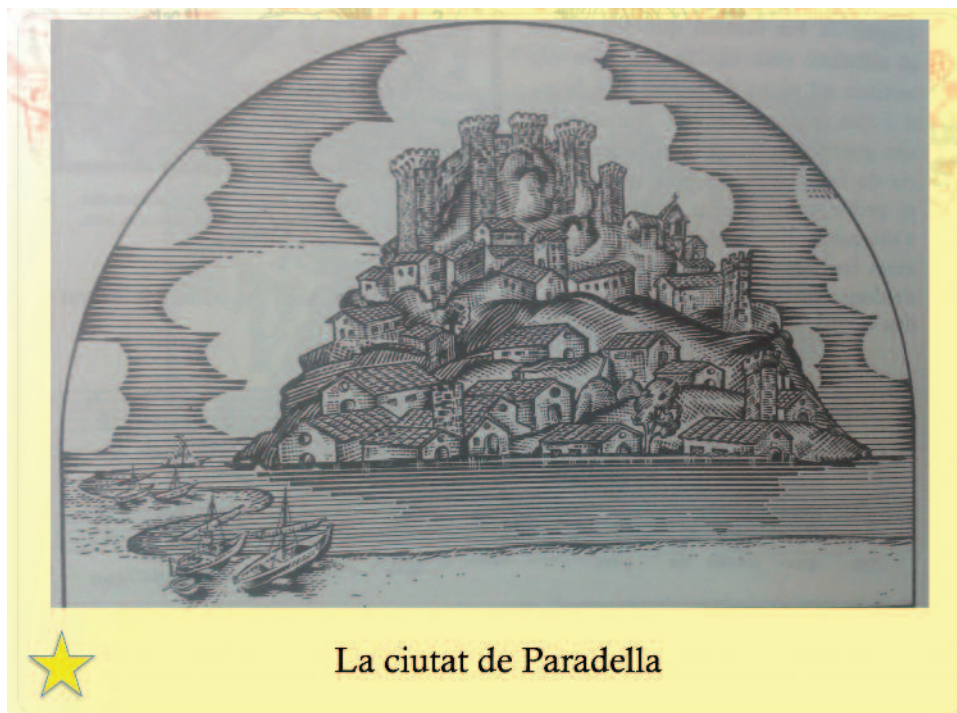
I ara, faré un petit repàs dels capítols que conformen el contingut de la meua part del llibre que avui presentam, encara que, com podeu suposar, l'haureu de llegir sencer per a intentar arribar al moll de l'os del personatge.

Joan Alzina i Melis, de ca ses Conxes, va néixer a Capdepera el 1883. En aquell temps Capdepera era un poble petit, petitó, però molt significat

dins la història de Mallorca, perquè presentava una sèrie de fets diferencials que feien del *nostru* poble una cosa única en aquell món dominat pel caciquisme i la seva Restauració borbònica. Vos podria parlar dels metodistes, dels espiritistes, de les dones de la llata i dels *homus* i dones socialistes que bastiren un gran i dissident moviment gabellí que encara perdura entre *noltrus*.

La ciutat de Paradella

Però també, no ho podem oblidar, hi havia els «altres» que, per altra banda, segurament eren majoritaris, i aquests altres eren els conservadors, entre els quals destacaven els carlins, els tradicionalistes, amb el seu integrisme catòlic i la seva rebel·lió contra la realitat canviant.

I és entre aquests que va néixer i créixer els *nostru* Joan Alzina. I això, sens dubte, el va marcar d'una manera imperdurable i va fer que la seva vida fos com va ser: un llarg passeig entre la ciència i la religió, entre la intransigència i la democràcia, entre la ciutat de Paradella i les sagristies i els altars, que com llargs, molt llargs, rius paral·lels mai s'arriben a trobar, encara que a vegades, gairebé com un miracle o com un miratge poètic, ho sembla, que es troben.

Degut a l'absència prolongada del seu pare Bartomeu Alzina, contramestre de l'Armada, sempre embarcat per aquí i per allà, una de les influències més grans que va rebre el jove Alzina, fou la del seu oncle Gabriel Melis Terrassa, germà de la seva mare, metge i reconegut integrista. Potser per aquesta influència va anar a estudiar a Barcelona, on hi va fer dos cursos de Ciències Naturals i, finalment, es matriculà a Medicina.

* * *

Durant aquests anys barcelonins va pertànyer a la Congregació Mariana on connectà amb alguns personatges importants del creixent catalanisme que es preparava per a conquerir les institucions. En aquella època la connexió entre el carlisme i el catalanisme era clara i diàfana, i Joan Al-

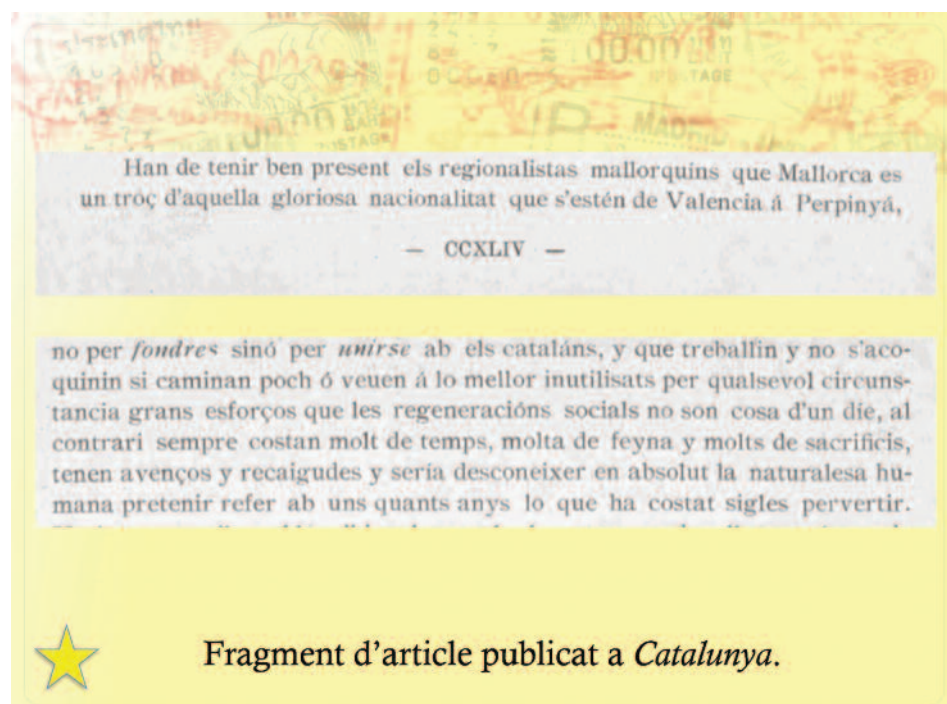
zina, de família tradicionalista, s'hi integrà d'una manera natural. La co-neixença del bisbe Torras i Bages, factòtum del catalanisme conservador per aquelles dates, segur que hi ajudà, com també ho va fer l'amistat que es congruà a la mateixa Congregació i a la seva Acadèmia Catalanista, amb Josep Carner i Jaume Bofill i Matas, entre molts altres, els quals fundaren una de les revistes literàries més importants d'entre les que donaran pas al Noucentisme; es tracta de la revista *Catalunya*, de la qual Joan Alzina en fou redactor al llarg de tota la seva primera etapa entre 1903 i 1905.

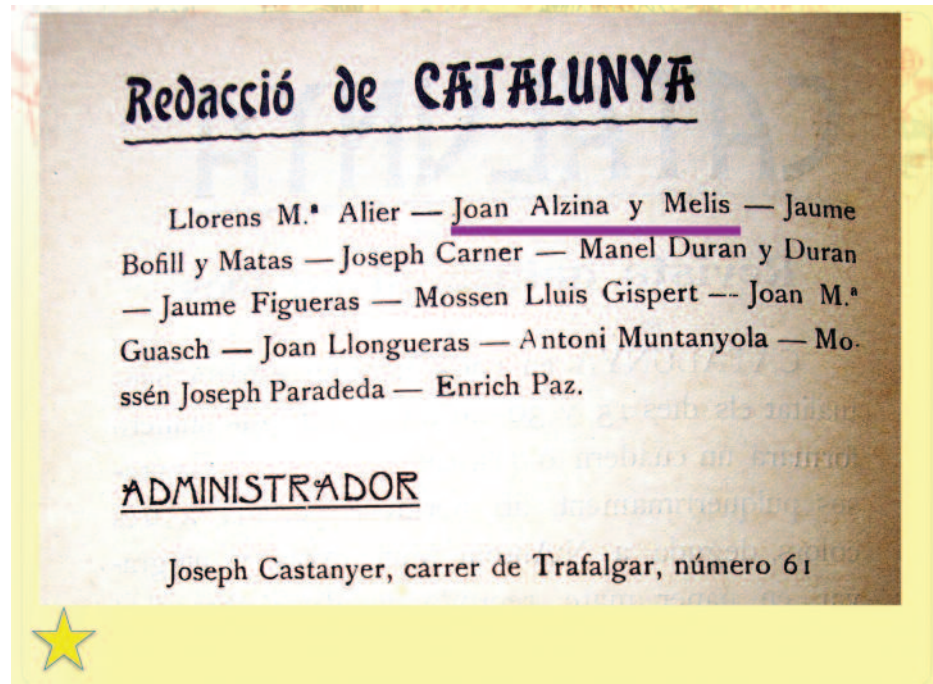

A més, també va participar en altres activitats paral·leles als seus estudis, com queda explicat al llibre, que li donaren una gran experiència i li atorgaren un lloc important en la vida cultural i artística d'aquesta primera etapa del catalanisme polític, en la qual va ser una de les peces del pont entre la Catalunya peninsular i la Catalunya insular, perquè com va dir ell mateix:

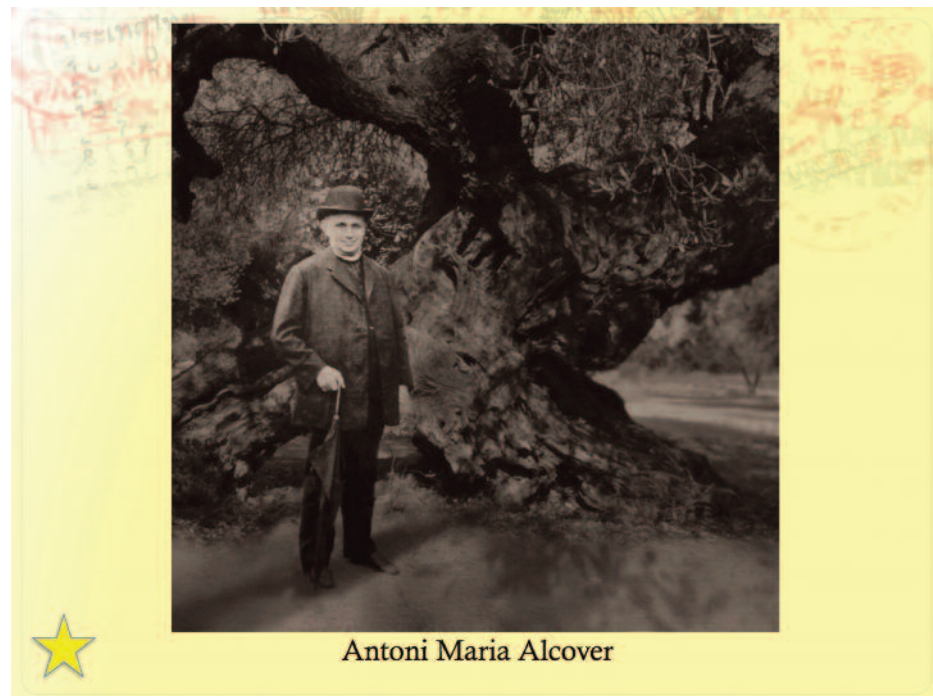
«Han de tenir ben present els regionalistes mallorquins que Mallorca és un troç d'aquella gloriosa nacionalitat que s'estén de València a Perpinyà, no per fondres sinó per unir-se ab els cataláns, ...»

* * *

Però el personatge que marcarà més aquesta època és sens dubte Antoni Maria Alcover, el qual li fou presentat el 1900 per recomanació d'un apotecari i escriptor integrista que es deia Francesc Antich, per tal de preparar una de les xerrades que feien els membres de la Congregació Mariana de Barcelona. Des d'aquell dia va sorgir entre els dos una estreta amistat, com prova la multitud de cartes que s'escrigueren al llarg d'alguns anys.

A més, des d'aquest moment Alzina fou un col·laborador fidel en les aventures mastodòntiques de mossèn Alcover, com ho són les Rondalles, el Diccionari i també l'organització del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana del 1906 i, a més, Alcover tindrà una importància extraordinària en algunes de les fites professionals d'Alzina.

* * *

Un altre fet important en la vida de Joan Alzina fou la vessant italiana dels seus estudis, ja que els darrers anys de la carrera de Medicina els va cursar a la Universitat de Bolonya, la més antiga d'Europa i és allà on s'especialitzarà en psiquiatria.

Poc abans de partir fou acomiadat per Josep Pijoan des de les pàgines de *La Veu de Catalunya*, amb aquestes paraules:

«En Joan Alsina y Melis, jove catalanista del rotllo, molt conegut, acaba de ser pensionat pera que passi quatre anys al Colegi Espanyol de Bolonia, a completar els seus estudis. Sol, sense més ajuda que dues cartes inofensives a la butxaca, va marxar a Madrid y ab empenyo y tenacitat ha conseguit lo que buscava. Que el nostre jovent aprengui d'ell a assaltar aquests llocs de la cultura que il·legítimament ens deté la burocracia».

Potser per aquestes cartes «inofensives» i també per gestions d'Antoni Maria Alcover amb Antoni Maura, va aconseguir una beca i es va allotjar

al Col·legi Major de *San Clemente de los Españoles*, en el qual farà amistats inesborrables i sempre conservarà dins seu l'orgull de ser *bolonio*.

Però és que, a més, Itàlia, Bolonya concretament, marcarà la seva vida d'una manera definitiva, perquè allà hi coneix a Vittoria Boschi Cospi-Ranuzzi, amb la qual s'hi casarà i amb la qual tindrà tres fills.

* * *

Una altra aportació en la formació acadèmica de Joan Alzina, fou la seva estada a la Residencia de Estudiantes de Madrid el 1911, tot just acabada d'inaugurar, i on hi va coincidir amb l'escriptor Miquel Ferrà, que ja coneixia d'abans. Allà hi va passar un semestre, en el qual va fer pràctiques al Laboratori de Ramón y Cajal.

El setembre de 1911 emprèn el que serà el seu darrer viatge de formació acadèmica i, tot just casat i amb una altra beca, es matriculà a la Universitat de Munic, on hi farà dos semestres complets, tant al laboratori d'Alois Alzheimer, de tots conegut, com amb Emil Kraepelin, a més d'altres professors. Aquest darrer, Kraepelin, és el pare de la Psiquiatria Clínica, una de les branques més importants de la psiquiatria alemanya, i potser mundial, i de signe contrari a la psicoanàlisi de Freud i que Francesc Bujosa en el pròleg del llibre situa en el context de la història de la psiquiatria.

Alois Alzheimer, Emil Kraepelin,
Robert Gaupp i Franz Nissl

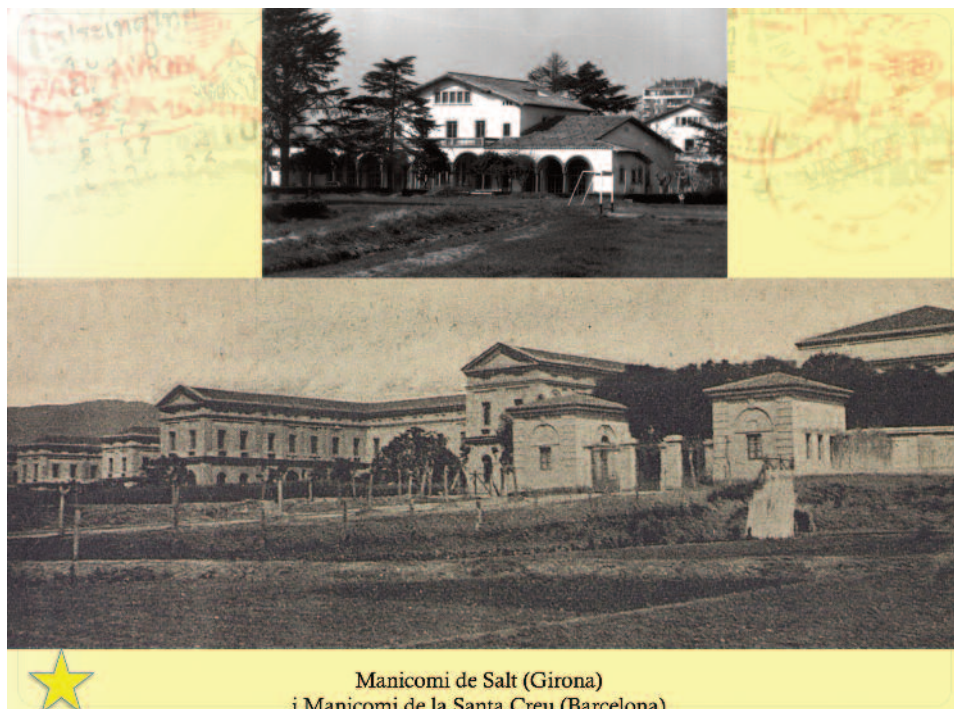
* * *

Una vegada acabats els seus estudis, serà el kraepelisme el que intentarà implantar a Catalunya, primer al Manicomi de Salt, a Girona.

Després, per influències d'Alcover un altre pic, passà a dirigir el manicomi de la Santa Creu, a Barcelona. Curiosament, a la Santa Creu topà amb un mur d'intransigència quan s'enfrontà a la visió retrògrada que es tenia de les malalties mentals i del seu tractament i és destituït de la direcció per la MIA, la Molt Il·lustríssima Administració, la qual era un conglomerat de gent pia, benestant i políticament radical, que representava la Barcelona més carpetovetònica.

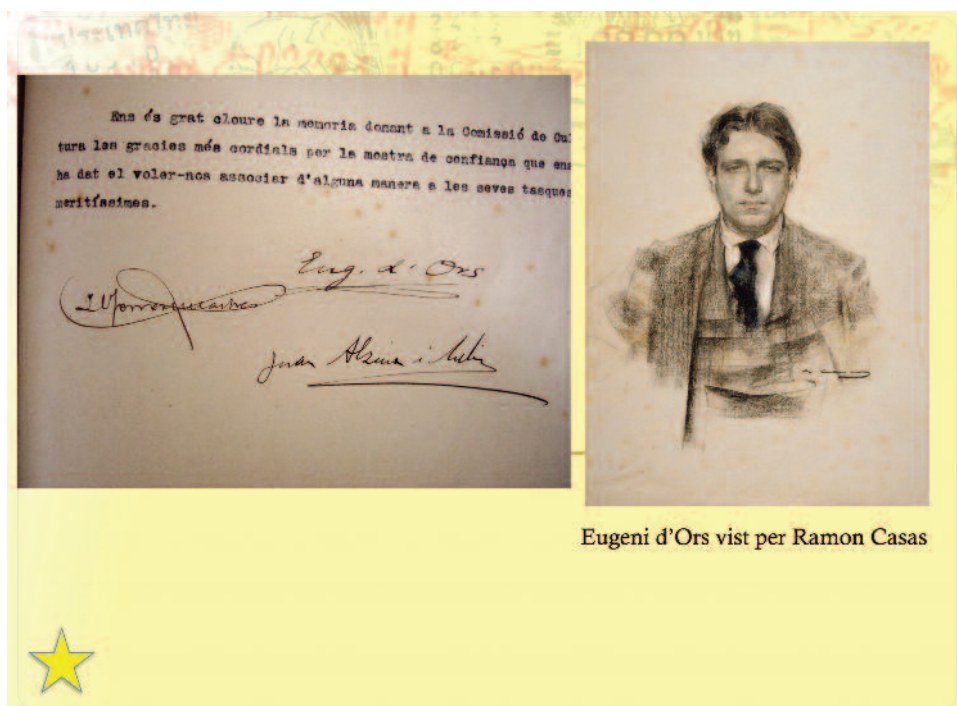
* * *

El 1916 ja havia redactat, juntament amb Eugeni d'Ors i Lluís Torres Ullastres, una Memòria per tal de reorganitzar les Escoles de Nins Deficients de Barcelona; aquesta serà una les seves grans preocupacions i ocu-

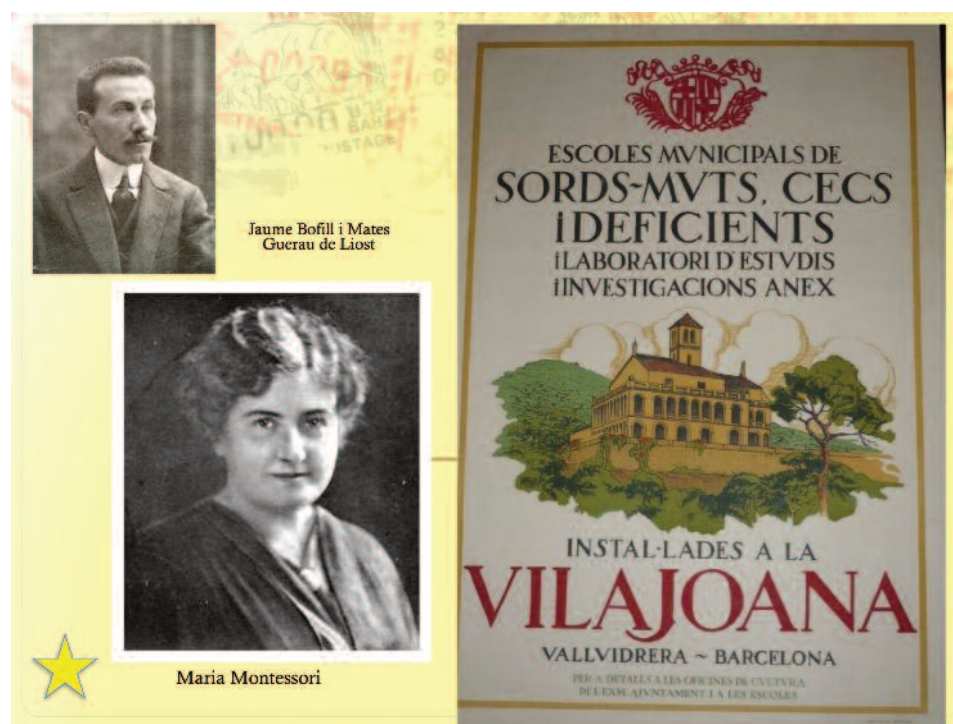
Manicomi de Salt (Girona)
i Manicomi de la Santa Creu (Barcelona)

pacions professionals al llarg de la seva vida. Per tant, la seva «expulsió» del Manicomi de la Santa Creu, li obrirà la porta a integrar-se de manera definitiva en aquesta institució municipal de Barcelona de la mà del regidor de Cultura Jaume Bofill i Mates, és a dir, el poeta Guerau de Liost, de la qual en serà director al llarg de moltes dècades fins a la seva jubilació i on implantarà un mètode pedagògic modern ideat per la seva mestra i amiga Maria Montessori.

Eugeni d'Ors vist per Ramon Casas

Al llibre, evidentment, hi ha una explicació més detallada de tots aquests anys, com també hi ha el text de Berta Paz especialment dedicat a aquesta faceta cabdal del *nostru* personatge, i també hi ha hagut el seu parlament d'avui, la qual cosa m'estalvia que jo vos n'hagi de parlar extensament ara, però sí vull remarcar que aquesta faceta de Joan Alzina, és sens dubte, la que li ocupà més temps i dedicació i és, per tant, la més important de la seva carrera.

* * *

Aquests anys, entre 1913 i 1931, són els anys més prolífics i de progressió ascendent de Joan Alzina, tant en el terreny estrictament professional, com també en la publicació d'articles, lectura de conferències o assistència a congressos. Molts d'aquests treballs encara beuen dels seus anys d'estudiant, on va fer moltes hores de laboratori, tant amb Ramón y Cajal com amb Alois Alzheimer, que li proporcionaren unes habilitats que després va poder aplicar en les seves pròpies investigacions, algunes de les quals podreu trobar a la part final del llibre i també a la bibliografia d'Alzina.

Lligada amb aquesta tasca principal, una de les comeses més notables d'aquests anys és la seva participació en el Seminari Laboratori de Pedagogia, organitzat per la Mancomunitat de Catalunya i dirigit per la pedagoga italiana Maria Montessori, en el qual Alzina feia, entre altres coses, de traductor de les classes o conferències que impartia la doctora. També ho fou, d'important, la col·laboració en la reestructuració del sistema psiquiàtric català amb informes kraepelians comanats per la Diputació de Barcelona.

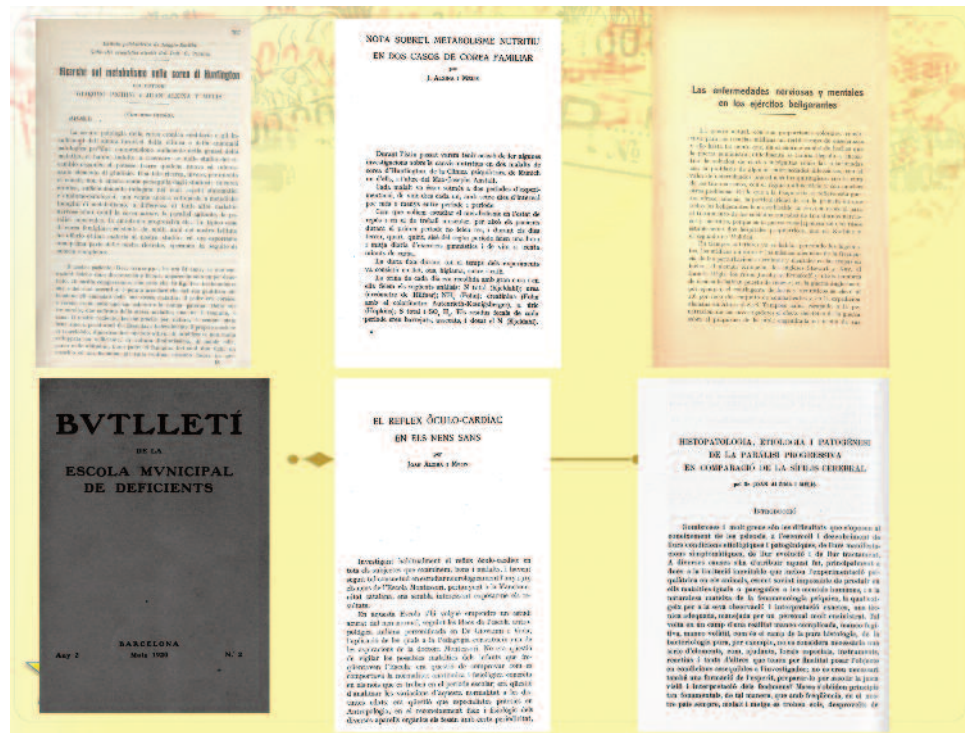
Joan Alzina a Brusel·les

Laboratori d'Alzheimer a la Clínica de Munic

* * *

Entre la seva arribada a Barcelona el 1898 i la Dictadura de Primo de Rivera encetada el setembre de 1923, participà en multitud d'iniciatives culturals promogudes pel catalanisme, des de tota mena d'organismes tant públics com privats: Diputació, Mancomunitat, Ajuntament de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Institució Catalana d'Història Natural, Lliga de la Mare de Déu de Montserrat..., i moltes vegades aquesta participació es concretava en la multitud d'articles que publicà a revistes d'a-

quella època, com la ja esmentada *Catalunya* en les seves etapes, la revista *Montserrat*, d'Ací i d'Allà, o les de caire més científic com el *Quaders d'Estudi*, *Treballs de la Societat de Biologia*, *Arxiu de l'Institut de Ciències* o les *Actes del Congressos de Metges de Llengua Catalana*.

Durant aquest temps publicà el llibre *El médico de si mismo*, a l'Editorial Ibèrica que dirigia Josep Carner, i l'opuscle *La neurosi i els neuròtics* a la molt popular Col·lecció Minerva dirigida per Eugeni d'Ors.

També a l'Editorial Ibèrica hi publicà tres traduccions en espanyol, dues de científiques i una de literària, *Amado hasta el patíbulo*, de l'escriptor hongarès Mór Jókai.

I va traduir a l'italià *Soeur Beatrice* de Maurice Maeterlink, amb adaptació operística de Ventura Gassol i música d'Antoni Marquès, estrenada el 1924.

La seva darrera col·laboració amb el catalanisme cultural fou a la revista *Ciutat*, on hi va fer de crític literari entre el 1927 i 1928, on hi parla de multitud d'autors, de llibres i de revistes, entre els quals alguns de mallorquins.

* * *

Ja durant la Dictadura de Primo de Rivera es veu un viratge en la seva trajectòria, tant política com professional, però és amb la República quan aquest canvi es consolida. Potser, però, no es tracta d'un canvi, sinó que potser podríem parlar d'un retorn als orígens, als seus orígens gabellins, que molt aviat el portaran a prendre actituds reaccionàries davant els canvis socials, polítics i religiosos que proposava el nou règim democràtic.

Així les coses, el trobam immers en algunes dels moviments empresos contra les mesures més avançades que anava adoptant la República i també la Generalitat restaurada.

En el terreny professional es converteix en un col·laborador de la revista *L'Escola Nostra* i dels cursets del Casal del Mestre, on hi coincideix amb Joan Tusquets, un capellà ex-catalanista que ja durant la República va congregar una paranoia anti-maçònica i anti-jueva i la va acusar, a la República,

de ser una dictadura en mans de la «maçoneria judaica». Tusquets va acabar essent cap de premsa del general Franco i el seu confessor i el de la seva dona.

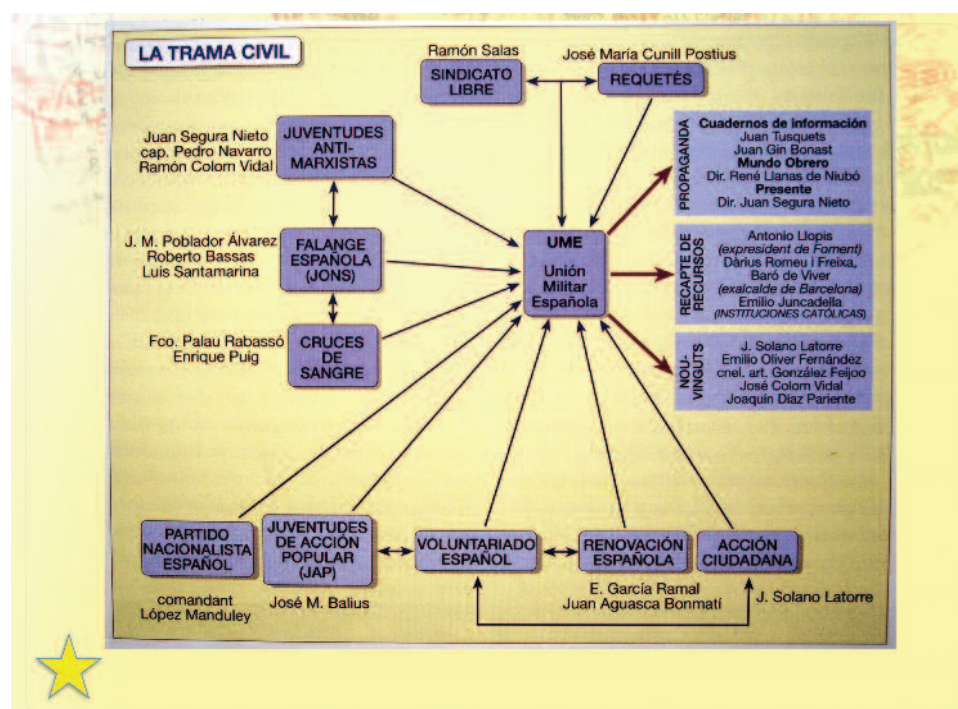
També el trobam al costat d'Ernesto Carpi, un dels *homus* forts de la colònia italiana de Barcelona, i agent dels serveis d'espionatge organitzats pel règim feixista. Com ja hem comentat, la influència italiana en la vida de Joan Alzina va ser enorme i el viatge cap al feixisme que va fer la societat italiana va impregnar totes les manifestacions culturals, pedagògiques i

científiques, també les de la Barcelona italiana, en la qual Joan Alzina s'hi trobava totalment integrat.

Al començament de la República el carlisme ja havia tornat a la casa de Joan Alzina, si és que mai se n'havia anat. Ho sabem del cert per una carta que li envia el seu fill petit Francesc Xavier datada el 2 d'agost de 1931 a Capdepera, on, després de contar-li alguns dels esdeveniments polítics gabellins amb una gran precisió en els detalls, acaba dient: «Al fin tengo el retrato del Duque de Madrid que es el Rey Nuestro Señor».

* * *

Amb un dels seus fills participarà en la trama civil que preparà el cop d'estat del 18 de juliol de 1936 i es presentarà a les autoritats militars per posar-se a les seves ordres.

Poc després del fracàs de l'alçament a Barcelona, a l'octubre del 36 Joan Alzina és detingut, encara que alliberat al cap d'un mes per influències polítiques que podem intuir per una carta que li escriu a la seva dona. Però és destituït de la direcció de Vil·la Joana i destinat a altres tasques mèdiques.

Però poc després funda i dirigeix un dels principals grups d'espionatge, integrat a la cinquena columna feixista, i li posa per nom el mateix nom que la seva mare: el Grupo Concepción.

És detingut un altre cop, jutjat i condemnat a 30 anys de presó. Passa uns mesos en una de les txeques més terrorífiques de Barcelona, la txeca de Vallmajor, i, amb la derrota republicana, és alliberat mentre era traslladat cap a la frontera.

La terrorífica txeca de Vallmajor.

Quan retorna a Capdepera és informat que el seu fill gran, Joan Maria, que estudiava a Itàlia el 1936 i s'havia presentat voluntari a Burgos, va morir a la batalla de Terol del desembre de 1937, un precedent clar de la terrible batalla d'Stalingrad. N'Antònia de ca s'Apotecari el va veure plorar per primera vegada.

★ Joan Maria Alzina, mort a la batalla de Terol

* * *

No cal dir que durant el franquisme Joan Alzina va continuar amb la seva tasca però, evidentment, des de les posicions polítiques i culturals de la dictadura nacionalista. A Vil·la Joana hi va regir el nou ordre i des del punt de vista psiquiàtric el podríem incloure dins els psiquiatres de Franco.

No va deixar de fer conferències, de publicar alguns articles i de viure entre Barcelona i Capdepera. Va morir el 1979, pocs anys després que la seva dona, i al seu testament va demanar a la seva família que no s'oblidàs d'Itàlia.

* * *

★ Cala Rajada, amb Capdepera al fons, de Jaume Mercant

I ara em toca fer algunes reflexions més personals i, a més, els que em coneixeu sabeu que no seria jo sinó relacionàs, d'una manera o d'altra, la meva tasca amb el present més immediat. Ho faré.

Quan vaig començar aquesta feina realment no m'imaginava trobar-me amb un personatge tan complex. M'havia proposat intentar que, sempre que es pogués, fos Joan Alzina que parlàs i que jo intervingués el menys possible.

No sé si ho he aconseguit, però ho he intentat de veres. Ara, però, veig que potser no ha estat del tot així. Jo, d'una manera o d'altra, també som per aquí enmig i tal vegada no podia ser d'una altra forma, perquè si jo som l'autor o organitzador de moltes d'aquestes pàgines, segur que, essent Joan Alzina el mateix, no s'haguessin escrit igual si les hagués escrit un altre, perquè, ens agradi o no ens agradi, és molt difícil abandonar el *nostru* punt de vista. Aquesta és una primera reflexió que deix a l'aire.

En tot cas, ni s'ha amagat res ni s'ha censurat res i, fins on hem pogut arribar, en aquest volum hi ha «tot» Joan Alzina, tant el més humanista com el científic, tant el polític com l'*homu* d'acció.

Al llarg de tot aquests anys de treball he parlat, evidentment, amb moltes persones, moltes d'elles amics amb els quals sovinteig les converses. Segur que alguns d'ells recorden que els mostrava la meua sorpresa i enuig per veure com, massa vegades, les situacions històriques es repetien amb una meticulositat que astora al més pintat, i que la història a vegades s'assemblava perillosament a aquella matemàtica inexorable que va somiar Alexandre Deulofeu.

Perquè aquest estudi biogràfic sobre Joan Alzina i Melis m'ha fet endinsar dins l'evolució històrica del *nostru* país, de la nostra cultura catalana, d'una manera molt més profunda de la que aparentment apareix en el llibre. Sens dubte he après molt fent aquest llibre.

He après també a estimar molt més el meu país, perquè he entès les dificultats que ha hagut de passar per subsistir enmig d'aquesta tempestat colonial constant en què s'ha convertit la seva vida en la qual l'han condemnada a la clandestinitat o a la minorització, en el millor dels *casus*. He après, a la fi!, a admirar els «moderats», però perseverants, que són els que han fet que jo avui vos pugui parlar en una llengua romànica i mil·lenària condemnada a mort diverses vegades per les nostres autoritats colonials.

Joan Alzina apareix en un dels moments en què la societat i la cultura catalanes intenten un redreçament i ell acompanyarà i impulsarà aquest redreçament durant més de 40 anys de la seva vida de jove i d'adult. De fet formarà part d'aquella joventut catalanista que va conquerir les institucions, els ajuntaments i les diputacions que després formaran la Mancomunitat de Catalunya, i des d'elles es proposaren dur endavant un programa de redreçament cultural, científic, polític i social, amb una gran càrrega ètica i democràtica que es va demostrar incompatible amb Espanya, amb la seva peculiar ètica i la seva magre o inexistent democràcia. La Dictadura militar de Primo de Rivera va acabar amb aquell somni tot just quan s'albirava que es podia convertir en realitat.

La República fou una altra oportunitat de redreçament, aquesta vegada amb un catalanisme molt més avançat socialment i amb una concepció completament laica i republicana de la política, de la cultura i de l'educació. Aquest cop, però, Alzina no va acompanyar aquest redreçament i no només no el va acompanyar, sinó que s'hi va oposar d'una manera contundent i formà part de l'espai feixistitzat que preparà i executà el cop d'estat contra la democràcia, que desembocà en una guerra cruel i complexa que fou, en gran part encara que no només, una guerra del nacionalisme espanyol contra Catalunya.

Al llarg de tots aquests anys m'he demanat el per què d'aquesta actitud. Al llibre apunt algunes claus i escric que bàsicament fou per una qüestió

religiosa, a més d'altres de socials i polítiques; que el camí laic cap a una societat democràtica, republicana i moderna que va emprendre el catalanisme, va fer que molta gent, com Alzina, profundament catòlic, no volgués seguir-lo i iniciàs un retrocés cap a posicions que semblaven superades.

Però el nacionalisme espanyol va agombolar totes aquelles persones per a les quals el sentiment religiós no era només una qüestió de creences personals i que aquest sentiment passava per davant tot, i va aconseguir, el nacionalisme espanyol, escriure i desplegar un evangeli, feixista primer i nacional-catòlic després, que, amb un cop d'estat militar, va reconquerir l'estat per a les oligarquies espanyoles i va afermar per sempre més el seu monopoli autoritari del poder a través de les armes, els decrets i les lleis perpètuas i irreformables.

I l'atzar, no sé si matemàtic, ha fet que aquest treball sobre Joan Alzina anàs paral·lel a un altre intent de redreçament de Catalunya, el que té el seu punt culminant en l'heroic Primer d'Octubre de 2017 en què unes urnes de plàstic i una part d'un poble autodeterminat i organitzat derrotaren una policia militar que pegava i disparava a tort i a dret en nom de l'Estat, i ha fet, permeteu-m'ho dir, que jo em trobàs enmig de la tempestat sense brúixola ni vaixell veient com s'executa inexorablement una repressió cruel contra els republicans. Ei, els d'ara, no els del 36! I és que tot això està passant davant els *nostrus* ulls.

Aquesta vegada Alzina no ha tengut l'opció de definir-se o de decantar-se cap a una banda o cap a l'altra i jo, evidentment, no sé què hauria fet, encara que m'ho puc imaginar. Jo, vos he de confessar que he passat molts moments contradictoris, perquè he hagut d'intentar comprendre Alzina i no jutjar-lo, però el passat i el present s'han anat interferint l'un a l'altre dins el meu cap i, finalment, només puc dir que he fet el que he pogut per a intentar tenir el cap fred, i estimar i admirar una persona com Alzina que em deia coses que, a vegades, potser no podia escoltar com calia, perquè feien mal al meu cor enamorat.

* * *

Aquests darrers anys, moltes nits me n'he anat a dormir amb la imatge d'Alzina al cap, especialment aquesta en què du un capell posat. Encara es troba en la plenitud de la vida, fa poc que ha sortit de la presó perquè els seus han guanyat la guerra. Ha passat una llarga temporada tancat, i d'aquesta temporada n'ha passat uns llargs *mesus* en una txeca: a la de Vallmajor, una de les txeques més terrorífiques de Catalunya i que, segons la llegenda, va impressionar al mateix Himmler quan la va visitar. Cada dia que ha pogut, a la presó ha escoltat missa, ha resat i s'ha confessat. Ara no

pot, de cap de les maneres, oblidar la mort del seu fill a Terol. Em puc imaginar el seu dolor, encara que només me'l puc imaginar. I crec comprendre que, d'alguna manera, ell també ha perdut la llibertat, encara que no sé si se n'ha adonat.

Però des del 2 de novembre d'aquest any, me'n vaig a dormir amb una altra imatge, i també amb una veu que xerra des d'uns programes de ràdio que tenc enregistrats. És la d'un *homu* que està tancat a la presó, que és historiador i que, amb els seus comentaris històrics i profundament asse-nyats, em va acostant als meus somnis mentre passen nits i més nits. És aquest *homu*.

I llavors me n'adon de les grans semblances, i també de les diferències, que hi ha entre aquests dos *homus* que m'han acompanyat totes aquestes nits i que m'han parlat i que m'han ensenyat moltes i moltes coses, cadascú, evidentment, a la seva manera.

Els dos eren o són profundament catòlics, els dos eren o són molt i molt italianistes, els dos han estat o estan tancats a la presó. Un condemnat a 30 anys i l'altre sembla que ho serà si la democràcia republicana no hi posa remei.

I l'altra nit, gairebé com un miracle, vaig creure entendre que l'un parlava de l'altra; no d'ell directament, però sí que Oriol Junqueras parlava d'algunes de les coses que contam en aquest llibre i, per tant, de Joan Alzina:

«Un moviment polític, com el carlisme, que dura més de cent anys és difícil de resumir, perquè té temps d'haver fet moltes de coses diferents, d'haver-hi hagut molta de gent diferent i, per tant, que tinguí uns resultats i sigui percebut de formes molt variades.

Ara, què és això del carlisme si ho haguéssim de resumir molt ràpidament? Doncs, des de finals del segle XVIII i al llarg del segle XIX i la primera meitat del segle XX, el món canviava molt de pressa, tot canviava: la industrialització, els ferrocarrils, els parlaments, les constitucions, tot canviava en la política, la societat, les nacions, els obrers, tot canviava.

El canvi no sempre té que ser per anar millor, a vegades és per anar pitjor; però el que sí que està clar és que la gent el pot percebre com una cosa positiva o negativa, al canvi, a qualsevol canvi. Molt bé. En el carlisme hi va anar a parar, va anar aglutinant, gent diferent, de diferent sectors socials, més pobres, més rics, més benestants, que el que expressaven era una certa angouxa, una certa preocupació pel canvi. El canvi del que sigui; pot ser pel canvi polític, pot ser pel canvi econòmic, pot ser pel canvi en la propietat de la terra. Una certa angouxa».

I ara aquí torn a veure els llargs i *cabalosos* rius paral·lels de Joan Alzina: l'Alzina religiós, el tradicionalista, el carlista amb les seves angoixes, per una banda. Però també l'estudiant obert a nous camins, el científic curós, el metge avançat, el pedagog amatent, per l'altra. Potser el Noucentisme, en el seu sentit més ampli, hauria pogut esser el nexa entre les riuades. Però això només és un potser!

* * *

Ara, però, vull acabar amb aquesta imatge de Capdepera del 1883, l'any en què va néixer Alzina.

En aquesta imatge hi som tots en realitat i potser també és la mar on hi van a parar tots els rius.

És el *nostru* passat i, per tant, és també el *nostru* futur.

En aquesta imatge hi ha Joan Alzina i també hi ha Antoni Domínguez en representació de tots i cadascun de *noltrus*: hi ha els metodistes, els espiritistes, els socialistes, potser els maçons amagats a qualche banda, els catòlics, els tradicionalistes i, en resum, tots els gabellins, tant els gabellins des de fa moltes generacions com els gabellins nous de trinca que, des de sempre, ens han donat forces i curolles renovades i encara molt més avançades.

Perquè, com va escriure Josep Carner, príncep dels poetes,

«Capdepera és terrible»,

però, parafrasejant el també poeta Màrius Torres,

Capdepera és «la nostra pàtria antiga».

Capdepera, 15 desembre 2017

